

Opční akciové programy

Opční akciové programy jsou motivačním nástrojem a zároveň formou odměňování zejména vedoucích zaměstnanců společnosti. Způsob odměňování řídicích pracovníků a členů orgánů společnosti¹⁾ běžný nejen ve Spojených státech amerických se již uplatňuje i v České republice (ČEZ, Zentiva, GTS Novera, Česká spořitelna).

Ačkoliv opční akciový program jako pojem nikde definovaný není, jeho realizace vychází z principu opce na cenné papíry. Je to valnou hromadou aprobovaný způsob odměňování,²⁾ jenž umožňuje určitým osobám zakoupit na základě smlouvy o koupi cenných papírů s odkládací podmínkou (opcí) určité množství akcií společnosti, ve které tyto osoby pracují nebo vykonávají funkci některého z orgánů, a to za zvýhodněnou cenu (oproti tržní ceně dané akcie, určenou např. k určitému datu, průměrnou cenou za určité období apod.), a následně je dle své vůle prodat.

Výhodou tohoto druhu odměňování je zejména provázání odměny osob v řídicích funkcích společnosti s růstem hospodářských výsledků společnosti a tedy vyšší integrace řídicích osob společnosti do procesu jejího podnikání. Vedle svých přínosů však s sebou nese také riziko spočívající zejména v možném zkreslování účetních údajů společnosti danými osobami (zejména členy představenstva).

Opční akciové programy se mohou ve své struktuře lišit, nicméně při jejich vytváření je vždy nutné myslet zejména na následující skutečnosti:

- druh akcie, jež se nabývá (kmenová, prioritní),
- časová omezení, tj. kdy vzniká nárok na podpis opční smlouvy (např. se vznikem funkce daného člena orgánu, po určité době ve funkci daného orgánu, po nějaké době trvání pracovního poměru), od kdy je možno opci uplatnit a zda existuje časové omezení (datum či období), do kdy je třeba opci uplatnit,
- ke kterému dni a jakým způsobem se stanovuje cena akcií, za kterou je oprávněn daný subjekt akcie nakoupit (např. ke dni vzniku funkce, po nějaké době ve funkci, pomocí průměrné ceny akcií za určité období před vznikem funkce),
- na jaký celkový objem akcií je subjekt oprávněn uplatnit opci,
- jaký objem akcií je subjekt oprávněn najednou prodat, případně v jakém časovém odstupu,
- existence povinnosti odprodat akcie společnosti za určitých okolností (zánik funkce, trestný čin proti společnosti aj.),
- jiná omezení prodeje akcií (např. maximální možný zisk, který lze získat jedním prodejem, zákaz dispozice s akciemi v citlivých obdobích, zejména před a po oznámení hospodářských výsledků aj.).

ZÁKLAD ÚPRAVY V ČESKÉM PRÁVU

Opční akciové programy nejsou v českém právu, až na dílčí aspekty, upravené ani právně závazně definované a řídí se tak pouze základními principy práva, zejména obchodního. Přes

absenci výslovné speciální úpravy opčních akciových programů lze v českém právu dohledat dva režimy, jimiž se řídí takto zvýhodněné poskytování akcií společnosti. Rozdílný režim existuje pro nabývání akcií společnosti zaměstnanci společnosti³⁾ a pro nabývání akcií společnosti členy orgánů společnosti.⁴⁾

Problematika opčních akciových programů úzce souvisí s nabýváním vlastních akcií společností, které je upraveno zejména v § 161 až § 161f obchodního zákoníku v souladu s druhou směrnicí Rady 77/91/EHS ze dne 13. prosince 1976, o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření (dále jen "druhá směrnice"), před změnou, která byla provedena směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2006/68/ES dne 6. září 2006, kterou se mění směrnice Rady 77/91/EHS, pokud jde o zakládání akciových společností a udržování a změnu jejich základního kapitálu (dále jen "novela druhé směrnice"), jež má být do národního práva členskými státy transponována do 15. dubna 2008.⁵⁾

OPČNÍ AKCIOVÉ PROGRAMY PRO ČLENY PŘEDSTAVENSTVA

Představenstvo akciové společnosti je orgánem rozhodujícím o obchodním vedení společnosti a jako takové má podstatný vliv na celkový chod společnosti, který ovlivňuje strategickými obchodními rozhodnutími. Je tedy z podnikatelského hlediska žádoucí motivovat členy představenstva k tomu, aby jejich snaha vedla k růstu hospodářského výkonu společnosti. Jedním z nástrojů takové motivace může být právě možnost podílet se na zisku a hospodářském výsledku společnosti skrze příležitost nakoupit akcie společnosti za zvýhodněnou cenu a prodat je po zvýšení jejich tržní hodnoty.

Vztah společnosti a členů představenstva je vztahem obchodněprávním.⁶⁾ Jak vyplývá z § 66 odst. 2 obchodního zákoníku, vztah mezi společností a členem statutárního či jiného orgánu společnosti anebo společníkem při zařizování záležitostí společnosti se řídí přiměřeně ustanoveními o mandátní smlouvě, pokud ze smlouvy o výkonu funkce, byla-li uzavřena, nebo ze zákona nevyplývá jiné určení práv a povinností. Člen představenstva tedy z titulu této funkce není zaměstnancem společnosti, a proto se na něj nevztahují pracovněprávní předpisy.⁷⁾

Smlouva o výkonu funkce je základním nástrojem úpravy vzájemných vztahů mezi společností a členem představenstva. Musí mít písemnou formu a musí být v případě akciové společnosti schválena valnou hromadou.⁸⁾ V této smlouvě se pak vedle povinností člena představenstva stanovuje i způsob odměňování a další požitky - příspěvek na životní pojištění, používání služebního vozidla i případný opční akciový program. Nebyla-li uzavřena smlouva o výkonu funkce, řídí se vztah mezi členem představenstva a společností obecnými ustanoveními obchodního zákoníku.

Jakékoliv plnění poskytované členovi statutárního orgánu, které nevyplývá ze zákona nebo vnitřního předpisu, tak podléhá buď přímému souhlasu valné hromady nebo nepřímému souhlasu valné hromady formou sjednání smlouvy o výkonu funkce.⁹⁾ Akcionáři tak mají kontrolu nad podmínkami opčního akciového programu.

REALIZACE PROGRAMU

Jestliže společnost hodlá realizovat opční akciový program pro členy statutárního orgánu, musí dojít k následujícímu:

- rozhodnutím valné hromady bude schválen příslušný opční akciový program a/nebo příslušná smlouva o výkonu funkce, která obsahuje podmínky opčního akciového programu (pokud nejsou podmínky opčního programu již stanoveny ve vnitřním předpisu společnosti - zejména ve stanovách),
- s členy představenstva bude uzavřena smlouva o koupi akcií s odloženou účinností (call opce),¹⁰⁾ ve které budou sjednány konkrétní podmínky, za kterých je člen představenstva oprávněn uplatnit opci na akcie příslušné společnosti,¹¹⁾
- na základě existence opčního akciového programu může dojít k nabytí vlastních akcií společností (nevlastní-li již společnost požadované akcie),
- členem představenstva bude uplatněno právo opce, společnost pak bude následně povinna způsobem předvídaným smlouvou a programem převést akcie a člen orgánu bude povinen za převod akcií zaplatit sjednanou cenu.

PŘEDPOKLAD - NABYTÍ VLASTNÍCH AKCIÍ SPOLEČNOSTÍ

Aby společnost vůbec mohla členovi představenstva akcie za zvýhodněných podmínek v rámci opčního programu převést, musí je sama nejdříve nabýt.

Nabývání vlastních akcií společností je ovládáno následujícími principy:

- Tvorba a zachování základního kapitálu akciové společnosti;
- Nutná kontrola akcionářů nad řídicími orgány společnosti;
- Zabránění zneužití vnitřních informací a manipulace kursem.

Tyto principy jsou vtěleny do omezení týkajících se nabývání vlastních akcií, které spočívají:

- ve vymezení zákonných důvodů, na základě kterých lze nabývat vlastní akcie společnosti,
- v omezení platnosti usnesení valné hromady, zmocňující společnost k nabytí vlastních akcií,¹²⁾ respektive doby, na kterou je společnost oprávněna akcie nabýt a držet,¹³⁾
- v maximálním možném objemu vlastních akcií v majetku společnosti (jmenovitá hodnota všech vlastních akcií držených společností nesmí překročit deset procent základního kapitálu společnosti).¹⁴⁾

Nabytí vlastních akcií je upraveno v § 161a a násl. obchodního zákoníku.¹⁵⁾ V souladu s obchodním zákoníkem může společnost sama nebo prostřednictvím jiné osoby jednající vlastním jménem na účet společnosti nabývat své vlastní akcie za účelem uskutečnění opčního akciového programu pro členy představenstva, pokud:

- se na nabytí vlastních akcií usnesla valná hromada; přičemž usnesení valné hromady musí obsahovat podrobnosti předpokládaného nabytí akcií, a to minimálně informace o maximálním množství akcií, které může společnost nabýt, o době platnosti usnesení valné hromady nepřesahující 18 měsíců a při nabytí akcií za úplaty o nejvyšší a nejnižší ceně, za kterou může společnost akcie nabýt;
- jmenovitá hodnota všech vlastních akcií a zatímních listů v majetku společnosti, včetně akcií, které získala osoba ovládaná společností nebo jiná osoba, která získala akcie vlastním jménem na účet společnosti, nepřesáhne deset procent základního kapitálu společnosti; a
- společnost má zdroje na vytvoření zvláštního rezervního fondu na vlastní akcie podle § 161d odst. 2 obchodního zákoníku a součet výše základního kapitálu a částek uvedených v § 178 odst. 2 písm. a) a b) obchodního zákoníku po vytvoření zvláštního rezervního fondu podle § 161d odst. 2 obchodního zákoníku nepřesáhne výši vlastního kapitálu.

MOTIVACE A HOSPODÁŘSKÉ VÝSLEDKY

Co se týče samotného programu a jeho uplatnění, záleží dále již na podmínkách příslušného opčního akciového programu, který se v rámci konkrétní společnosti uplatní z vůle jejich akcionářů.

Je zřejmé, že opční akciové programy pro členy představenstva jsou vhodným nástrojem pro plnění účelu, pro který vznikly - motivují obchodní vedení společnosti k tomu, aby aktivně společnost řídilo k dosažení hospodářského růstu. Jelikož však taková motivace může vést i ke snaze manipulovat s účetními výsledky společnosti a celkově nadsazovat hospodářský výkon společnosti, je nezbytná důsledná kontrola, zejména ze strany dozorčí rady. Nešvarem vyskytujícím se při realizaci opčních akciových programů je také antedatování smluv rozhodných pro určení ceny, respektive antedatování vzniku funkce členů představenstva nebo jiných orgánů.

Obchodní zákoník upravuje také postup pro případ, kdy výkon funkce příslušného člena představenstva zřejmě přispěl k nepříznivým hospodářským výsledkům, respektive kdy došlo k zaviněnému porušení právní povinnosti v souvislosti s výkonem funkce.¹⁶⁾ Domníváme se, že díkce volená obchodním zákoníkem zakazuje v uvedených případech plnění poskytnout.¹⁷⁾ Některé odborné názory tento zákaz vztahují pouze na nenároková plnění.¹⁸⁾

OPČNÍ AKCIOVÉ PROGRAMY PRO ČLENY DOZORČÍ RADY

Dozorčí rada je dalším povinným orgánem akciové společnosti. Dozorčí rada plní kontrolní funkci vůči představenstvu.¹⁹⁾ Jedním z cílů kontroly je zabránit zkraslování účetnictví společnosti a umělému ovlivňování ceny akcií společnosti, a to tak, že dozorčí rada je oprávněna přezkoumávat účetní závěrky společnosti a návrhy na rozdělení zisku.²⁰⁾

Pro realizaci opčních akciových programů pro členy dozorčí rady se uplatní stejná pravidla jako pro členy představenstva.

Jestliže se však zamyslíme nad účelem dozorčí rady, nabízí se otázka, zda je odměňování formou opcí na akcie společnosti pro členy dozorčí rady vhodným a účelným nástrojem. Vzhledem k tomu, že dozorčí rada je kontrolním orgánem a nikoliv orgánem zabezpečujícím hospodářský růst společnosti, může se motivační efekt v tomto případě zdát ne zcela vhodný.

Hlavním důvodem hovořícím proti odměňování členů dozorčí rady touto formou je zejména to, že dozorčí rada kontroluje právě účetnictví společnosti a nezkrasování hospodářských údajů. Opční program na akcie pro členy představenstva i dozorčí rady pak zároveň může svědět k zakrytí případných nedostatků či nekalých praktik v účetnictví společnosti.

OPČNÍ AKCIOVÉ PROGRAMY PRO ZAMĚSTNANCE

Opční akciové programy jsou, jak již bylo zmíněno v úvodu, oblíbeným způsobem odměňování nejen členů představenstva, ale i vedoucích zaměstnanců společnosti - vrcholových manažerů a ředitelů. Tyto osoby jsou se společností v pracovněprávním vztahu, který zakládá zaměstnanecký poměr těchto osob ve společnosti.

Právní rámec případného opčního programu na akcie jako odměny zaměstnancům je upraven zejména v § 158 obchodního zákoníku.²¹⁾

Před zásadní novelizací obchodního zákoníku zákonem č. 370/2000 Sb. (dále jen "novela obchodního zákoníku") obsahoval § 158 obchodního zákoníku odlišnou úpravu zaměstnaneckých výhod při poskytování akcií. Původní úprava byla postavena na ne zcela v Evropě běžném poskytování speciálního druhu akcií, a to zaměstnaneckých akcií, které měly omezenou převoditelnost a které zaměstnanci při svém odchodu ze společnosti museli zcizit. Tehdejší právní úprava také některým podnikatelským subjektům akciové formy nedovolovala zaměstnanecké akcie vůbec vydávat.²²⁾ Důvodová zpráva k novele obchodního zákoníku jako důvod změny tohoto ustanovení zmiňuje právě nezvyklost tohoto pojetí zaměstnaneckých výhod a poskytování akcií v evropských právních řádech a i s ohledem na druhou směrnici odkazuje na nutnost změny.

Vzhledem k omezené možnosti dispozice s akciemi (zaměstnanci nemohli akcie prodat na regulovaném trhu, ale pouze mezi sebou nebo společností zpět) a k možným omezením ceny, za kterou bylo možné akcie prodat (cena nemusela být vztažena k reálné ceně akcií, ale společnost je mohla vykupovat za jmenovitou hodnotu nebo hodnotu stanovenou ve stanovách společnosti), nedocházelo k podpoře zainteresovanosti zaměstnanců na hospodářském růstu firmy a růstu hodnoty kmenových akcií. Zároveň se společnost mohla dostat do značných finančních obtíží, opouštěl-li zaměstnanec společnost nikoliv odchodem do důchodu (nebo úmrtím zaměstnance), neboť s odchodem zaměstnance musela společnost akcie odkoupit. Povinnost odkupu mohla v době ekonomických problémů přivést společnost i do velkých nesnází. Výkon práv ze zaměstnaneckých akcií také mohl na valné hromadě společnosti způsobit úspěšnou blokadu rozhodnutí dalších akcionářů s kmenovými akciemi.

Novela obchodního zákoníku zrušila většinu omezení daných původní úpravou, zrušila akcie poskytované zaměstnancům jako speciální druh akcií a mnohem více zainteresovává zaměstnance na tom, aby společnost dosahovala dobrých hospodářských výsledků. Podstatou novelizovaného § 158 obchodního zákoníku je možnost nabytí a prodeje akcií společností zaměstnanci společnosti za zvýhodněných (cenových) podmínek. Takto nakoupené akcie jsou volně obchodovatelné a zaměstnanci si je nemusejí prodávat pouze mezi sebou, ani je zcizovat s odchodem ze společnosti.

Rok po novele obchodního zákoníku se stala účinnou další novela, a to zákon č. 501/2001 Sb., změna obchodního zákoníku a některých dalších zákonů, která upřesnila znění § 158 odstavce 1. Před touto změnou nebylo zcela zřejmé, zda stanovy mohou určit zvýhodněné podmínky pro nabývání akcií zaměstnanci jen dle odstavce dvě nebo zda existují i další možnosti

zvýhodněného nabytí, blíže v zákoně nespecifikované. K 1. lednu 2001 tak bylo zcela jednoznačné, že výhody poskytované zaměstnancům dle § 158 odst. 1 jsou výhody možné pouze dle odstavce 2 stejného ustanovení. Ačkoliv byl výše uvedený zákon zrušen nálezem Ústavního soudu č. 476/2002 Sb., kontinuita změny tohoto ustanovení byla zachována, neboť výše uvedený náleží zrušoval zákon č. 501/2001 Sb. k 31. březnu 2003 a k 1. dubnu 2003 začal platit zákon č. 88/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník a některé další zákony, který zakotvil stejnou změnu § 158 odst. 1.

REALIZACE PROGRAMU

S ohledem na znění § 158 odst. 1 obchodního zákoníku je první náležitostí opčního akciového programu pro zaměstnance nutnost takovou možnost zakotvit do stanov společnosti.²³⁾ Tak je dodržena kontrola akcionářů nad opčním programem. Není možné, aby například představenstvo na základě svého rozhodnutí stanovilo možnost nabývat akcie zaměstnanci společnosti, aniž by tato možnost nebyla předem zakotvena ve stanovách. Stanovy také musí určit konkrétní podmínky zvýhodněného nabytí akcií (oprávněné osoby, počet akcií apod.).

Odstavec 2 § 158 obchodního zákoníku pak tyto zvýhodněné podmínky upřesňuje tak, že stanovы nebo usnesení valné hromady o zvýšení základního kapitálu mohou určit zvýhodněnou podmínku nabytí akcií společnosti zaměstnanci buď tak, že:

- zaměstnanci společnosti nemusejí splatit celý emisní kurs akcií vydávaných dle odstavce 1, pokud bude rozdíl pokryt z vlastních zdrojů společnosti; nebo

- zaměstnanci společnosti nemusejí splatit celou cenu akcií vydávaných dle odstavce 1, za něž je společnost pro zaměstnance nakoupila, pokud bude rozdíl pokryt z vlastních zdrojů společnosti.

Na základě výše uvedeného je tedy zřejmé, že vedle zakotvení opčního akciového programu do stanov musí dojít ke konkrétnímu určení daného opčního programu, a to stanovami nebo usnesením valné hromady o zvýšení základního kapitálu, jež rozhodne o udělení opce.

Výše uvedené lze poskytnout za podmínky, kdy souhrn částí emisního kursu nebo kupních cen všech akcií, jež nepodléhají splacení zaměstnanců, nepřekročí pět procent základního kapitálu v době, kdy se o upsání akcií zaměstnanci nebo jejich prodeji zaměstnancům rozhoduje.²⁴⁾

Také s ohledem na § 178 odst. 4 obchodního zákoníku lze v případě, že to stanovы společnosti umožňují, poskytnout zaměstnancům podíl na zisku společnosti tak, že lze uhradit část emisního kursu akcií nebo jejich kupní ceny, jež podléhá splacení zaměstnanci společnosti dle § 158 obchodního zákoníku, a to formou započtení. Tímto způsobem ovšem nelze uhradit tu část emisního kursu nebo kupní ceny akcie, kterou doplácí společnost sama.

Jak je tedy výše uvedeno, pro zvýhodněné nabytí akcií určených zaměstnancům společnosti lze použít pouze dva druhy postupu v podstatě se stejným účelem - umožnit zaměstnancům nakoupit akcie za lepší cenu, než by umožňoval nákup za cenu tržní. Zároveň však společnost nesmí do tohoto zvýhodnění pro zaměstnance investovat (pokrytím té části kupní ceny nebo emisního kursu podléhající splacení společnosti z vlastních zdrojů společnosti) více, než činí pět procent základního kapitálu.

Odstavec třetí § 158 obchodního zákoníku pak vymezuje subjekty, jichž se zvýhodněné poskytnutí akcií může týkat. Zvýhodněné podmínky mohou uplatit pouze zaměstnanci společnosti a zaměstnanci společnosti, kteří odešli do důchodu.

NABYTÍ VLASTNÍCH AKCIÍ SPOLEČNOSTÍ

Aby mohla společnost zaměstnancům akcie za zvýhodněných podmínek poskytnout, je opět nutné, aby tyto akcie sama nabyla. Úprava nabývání akcií z důvodu opčního akciového programu pro zaměstnance se však od úpravy pro nabývání akcií pro členy orgánů společnosti liší. Jedná se o speciální úpravu k obecnému nabývání vlastních akcií. Z relevantních ustanovení obchodního zákoníku o nabývání akcií je pro tuto situaci důležitý zejména § 161a odst. 3, který redukuje některá omezení běžného nabývání akcií, ale zároveň stanoví omezení jiná.

Na základě obchodního zákoníku může společnost sama, nebo prostřednictvím jiné osoby jednající vlastním jménem na účet společnosti, nabývat své vlastní akcie za účelem jejich prodeje zaměstnancům dle § 158, pokud:

- jmenovitá hodnota všech vlastních akcií a zatímních listů v majetku společnosti, včetně akcií, které získala osoba ovládaná společností nebo jiná osoba, která získala akcie vlastním jménem na účet společnosti, nepřesáhne deset procent základního kapitálu společnosti,
- společnost má zdroje na vytvoření zvláštního rezervního fondu na vlastní akcie podle § 161d odst. 2 obchodního zákoníku a součet výše základního kapitálu a částek uvedených v § 178 odst. 2 písm. a) a b) obchodního zákoníku po vytvoření zvláštního rezervního fondu podle § 161d odst. 2 obchodního zákoníku nepřesáhne výši vlastního kapitálu,
- takto nabyté vlastní akcie společnost zcizí do dvanácti měsíců od jejich nabytí.

Následky nabytí vlastních akcií společností v rozporu s výše uvedeným jsou pak upraveny v § 161c odst. 2 obchodního zákoníku.

OPCE NA AKCIE DCEŘINÉ SPOLEČNOSTI, RESP. OPČNÍ PRÁVO PRO TŘETÍ OSOBY

Zajímavá otázka také vyvstává v případě, kdy zaměstnanec mateřské společnosti získá opci na akcie dceřiné společnosti. Porovnáme-li znění § 158 obchodního zákoníku a § 161a odst. 3 obchodního zákoníku se článkem 19 odst. 3 druhé směrnice, dojdeme ke zjištění, že Česká republika plně nevyužila možnost ustanovení tohoto článku, který určuje, že: "Členské státy mohou vyloučit použití odst. 1 písm. a) první věty na akcie nabyté společností samou nebo osobou jednající vlastním jménem, avšak na účet této společnosti, které mají být rozděleny zaměstnancům této společnosti nebo zaměstnancům společnosti, která je s touto společností spojena. K rozdělení těchto akcií musí dojít ve lhůtě dvanácti měsíců ode dne nabytí."²⁵⁾

České právo tedy nevztahuje tuto výjimku neaplikace § 161a odst. 1 písm. a) obchodního zákoníku na nabytí akcií zaměstnanci jiné, avšak spojené společnosti.²⁶⁾ Jelikož se české právo o jakkoliv spojené společnosti vůbec nezmiňuje, na rozdíl od druhé směrnice se tedy uplatňuje pouze na zaměstnance dané společnosti a ustanovení § 158 obchodního zákoníku nelze použít pro nabytí akcií třetí osobou, byť s danou společností provázanou.

Chce-li společnost poskytnout své akcie jiným osobám než zaměstnancům a orgánům společnosti, musí postupovat podle obecných ustanovení obchodního zákoníku. Bude tedy pravděpodobně nutné posuzovat každý jednotlivý případ, zda společnost jednala v souladu s péčí řádného hospodáře, pokud udělila opční právo třetí osobě. Většinou se v těchto případech bude jednat o osobu vykonávající funkci nějakého řídicího orgánu, který není uveden ve stanovách jako orgán společnosti, a bude tedy nutné posoudit, zda odměna ve formě opčního práva odpovídá přínosu takové osoby společnosti.

PRACOVNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA

Vedle obchodněprávních předpisů je pro zaměstnance nutné také myslet na pracovněprávní předpisy. Původní úprava zákoníku práce²⁷⁾ mohla vést k výkladu, že jiné než zákonem předpokládané formy odměňování nejsou možné. K takovému výkladu pak vedl základní princip, jež ovládal zákoník práce: "co není dovoleno, je zakázáno".

Nový zákoník práce²⁸⁾ je však postaven na opačném principu smluvní volnosti, kdy se v § 2 odst. 1 zákoníku práce stanoví, že "práva nebo povinnosti v pracovněprávních vztazích mohou být upravena odchýlně od tohoto zákona, jestliže to tento zákon výslovně nezakazuje nebo z povahy jeho ustanovení nevyplývá, že se od něj není možné odchýlit". Odlišná úprava pak je dle tohoto ustanovení nepřijatelná v některých dalších případech, které se však na tuto situaci nevztahují.²⁹⁾ Zákoník práce tak nezakazuje poskytnout jinou formu plnění jako odměny, než která je jím předvídána, a tudíž lze z této úpravy dovodit, že není v rozporu se zákoníkem práce poskytnout zaměstnanci odměnu ve formě opce na akcie společnosti-zaměstnavatele.

Opční akciové programy se jeví jako velmi vhodný způsob motivace manažerů a ostatních řídicích pracovníků společnosti. Vzhledem k tomu, že s opčními akciovými programy souvisí i problematika tzv. insider tradingu, jsou opční akciové programy, zejména státních společností, sledovaným problémem. V České republice patří mezi jeden z významných opčních akciových programů opční program společnosti ČEZ.

Diskuse, jež na téma odměňování členů orgánů, zejména dozorčí rady, v médiích proběhla, donutila ČEZ zrušit opční akciový program pro členy dozorčí rady a omezit maximální výnos, který může opční akciový program přinést členům představenstva.

V současné době probíhá v zahraničí vyšetřování společností jako je Pixar,³⁰⁾ Apple³¹⁾ či Marvell Technology³²⁾ právě v souvislosti s jejich opčními akciovými programy. Vyšetřování vede americká Komise pro cenné papíry (orgán dohledu nad transakcemi s cennými papíry v USA).

Česká právní úprava se opčními akciovými programy zabývá zcela minimálně. Přesto však lze vyzorovat základní principy, jimiž se tento druh odměňování řídí. Působnost valné hromady, co se týká schválení tohoto druhu odměňování, a dohled České národní banky³³⁾ nad transakcemi s akciemi tvoří jistou záruku nezneužití tohoto způsobu odměňování.

Případná detailnější úprava by se mohla zaměřit na definování základních zásad poskytování opčních akciových programů, zejména na možnou kolizi zájmů společnosti a členů jejich orgánů v případě poskytnutí stejných opčních akciových programů pro členy výkonných i kontrolních orgánů zároveň.

Poznámky:

- 1) Ve světě není vyloučena možnost poskytovat opce na akcie i běžným zaměstnancům společnosti. Úzus běžný zejména ve Velké Británii, kde existuje poměrně rozsáhlý systém poskytování opcí na vlastní akcie společnosti zaměstnancům dané společnosti. Viz například Motivation in practice - shares and share options: http://www.tutor2u.net/business/people/motivation_financial_sharesoptions.asp [citace 31. 1. 2007] nebo také Dubská, D.: Akcie i nemanažerům? Proč ne!: http://finweb.ihned.cz/3-18422110-op%E8n%ED-P00000_d-30 [citace 31. 1. 2007].
- 2) Srovnej § 187 odst. 1 písm. g) zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- 3) Srovnej § 158 obchodního zákoníku a § 161a odst. 3 obchodního zákoníku.
- 4) Zde lze vycházet pouze ze základní úpravy vztahů členů orgánů společnosti a společnost (zejména § 66 a § 161a obchodního zákoníku).
- 5) V České republice zatím k transpozici novely druhé směrnice nedošlo.
- 6) Srovnej § 261 odst. 3 písm. f) obchodního zákoníku.
- 7) Což ovšem nevylučuje možnost člena představenstva být zaměstnancem společnosti a vykonávat pro společnost jinou specializovanější činnost, než je výkon funkce člena představenstva dané společnosti.
- 8) Srovnej § 66 odst. 2 věta třetí obchodního zákoníku.
- 9) Smlouva o výkonu funkce musí být dle § 66 odst. 2 věta třetí obchodního zákoníku odsouhlasena valnou hromadou. V případě, že s ohledem na stanovy společnosti členy představenstva volí dozorčí rada, schvaluje smlouvu o výkonu funkce dozorčí rada namísto valné hromady. Kontrola akcionářů nad takto uzavřenou smlouvou je sice nepřímá, ale stále existuje, a to zakotvením volby členů představenstva dozorčí radou do stanov.
- 10) Při call opci má vlastník opce na akcie právo koupit určité množství akcií za předem dohodnutou cenu a v dohodnutém čase. Tomu odpovídá povinnost vlastníka akcie na základě výzvy vlastníka opce na akcie prodat akcie za podmínek stanovených opční smlouvou.
- 11) Kdy vzniká nárok na uzavření takové smlouvy stanoví daný opční program, od okamžiku vzniku funkce daného člena či po nějaké době ve funkci člena orgánu nebo na základě jiné skutečnosti.
- 12) Srovnej § 161a odst. 1 písm. a) bod 2 obchodního zákoníku.
- 13) Srovnej § 161a odst. 3 obchodního zákoníku.

- 14) V novele druhé směrnice je toto omezení významně potlačeno. Srovnej bod 4 novely druhé směrnice, jež novelizuje článek 19 druhé směrnice.
- 15) Pro detailnější rozbor problematiky nabývání vlastních akcií viz například Čech, P., Pavela, L.: Nabývání vlastních akcií, Právní rádce 10/2006, str. 4-19.
- 16) Srovnej § 66 odst. 3 věta druhá obchodního zákoníku.
- 17) Viz například Štenglová: "Určitou zábranou však ... i nadále je to, že zákon zakazuje výplatu takového plnění, jestliže člen orgánu, kterému má být vyplaceno, zřejmě přispěl k nepříznivým hospodářským výsledkům společnosti anebo zaviněně porušil své povinnosti při výkonu funkce." in Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol.: Obchodní zákoník - komentář, C. H. Beck, Praha 2006, 11. vydání, str. 233; nebo Dědič: "Došlo-li by k plnění ve prospěch osoby, jež je orgánem společnosti nebo jeho členem, v rozporu s tímto zákazem, vzniklo by na její straně bezdůvodné obohacení, které by byla povinna vydat společnosti podle ustanovení občanského zákoníku o bezdůvodném obohacení (viz k tomu § 451 až § 459 ObčZ)." in Dědič, J. a kol.: Obchodní zákoník - komentář, Díl II., Polygon, Praha 2002, str. 461. Rozdílný názor však zastává Dvořák, který se domnívá, že porušení povinnosti je možno "odpustit", in Dvořák, T.: Společnost s ručením omezeným. Právní regulace vztahu jednatele a společnosti, ASPI Publishing, 2002, str. 288.
- 18) Dědič, J. a kol.: Obchodní zákoník - komentář, Díl II., Polygon, Praha 2002, str. 461.
- 19) Viz § 197 odst. 1 obchodního zákoníku: "Dozorčí rada dohlíží na výkon působnosti představenstva a uskutečňování podnikatelské činnosti společnosti."
- 20) Např. § 198 obchodního zákoníku: "Dozorčí rada přezkoumává řádnou, mimořádnou a konsolidovanou, popřípadě i mezitímní účetní závěrku a návrh na rozdělení zisku nebo úhradu ztráty a předkládá své vyjádření valné hromadě."
- 21) Dále například v § 161a odst. 3 obchodního zákoníku.
- 22) Např. investičním fondům dle § 7 odst. 6 zákona č. 248/1992 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech, ve znění aktuálním před novelou obchodního zákoníku.
- 23) Srovnej znění § 158 odst. 1: "Stanovy mohou určit, že zaměstnanci společnosti mohou nabývat akcie společnosti za zvýhodněných podmínek uvedených v odstavci 2."
- 24) Srovnej § 158 odst. 2 obchodního zákoníku.
- 25) V anglickém znění: "Member States may decide not to apply the first sentence of paragraph 1 (a) to shares acquired by either the company itself or by a person acting in his own name but on the company's behalf, for distribution to that company's employees or to the employees of an associate company. Such shares must be distributed within 12 months of their acquisition."
- 26) Co je spojená společnost (associate company), není ve směrnici nijak definováno, bude se tedy muset vycházet z obecných definic evropského práva.

27) Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

28) Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

29) Odchýlení není možné od:

- úpravy účastníků pracovněprávních vztahů,

- od ustanovení, která odkazují na použití občanského zákoníku,

- od ustanovení o náhradě škody, není-li v zákoníku práce stanoveno jinak,

- od ustanovení ukládajících povinnost, nejedná-li se o odchýlení ve prospěch zaměstnance,

- od ustanovení uvedených v § 363 odst. 1 zákoníku práce, nejedná-li se o odchýlení ve prospěch zaměstnance a

- od § 363 odst. 2 zákoníku práce.

Odchýlení ve věcech mzdových, platových a ostatních práv v pracovněprávních vztazích je omezeno (§ 2 odst. 3 zákoníku práce).

30) Nuttall, Ch., Companies International: Pixar is also subject of probe, <http://search.ft.com/ftArticle?queryText=Pixar&aje=true&id=061229000654> [citace 31. 1. 2007].

31) Waters, R.: Apple 'falsified' files on Jobs' options, <http://search.ft.com/ftArticle?queryText=Apple+option&aje=true&id=061228002736> [citace 31. 1. 2007].

32) Sochor, J.: Opční bonusy: V USA začíná "případ století", http://fpweb.ihned.cz/1-10083260-18537640-Q00000_d1-aa [citace 31. 1. 2007].

33) Zákon č. 15/1998 Sb., o dohledu v oblasti kapitálového trhu a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Petr Holešínský
Michaela Šurmanová